

suoraksi vihapuheeksi tai häirinnäksi, jolloin muunlainen rasistisia rakenteita ylläpitävä toiminta jää helposti huomaamatta. Yksi esimerkki tästä on lokakuussa 2021 mediakynnyksenkin ylittänyt keskustelu yliopistojen ainejärjestöjen toiminnasta (Parikka 2021). Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen ainejärjestön fuksiaisten teemana oli lautapelit ja yhden opiskelijaryhmän teemana oli Afrikan tähti. Opiskelijat pukeutuivat ja toimivat fuksiaisissa peliteeman mukaisesti, mikä nostatti keskustelua yliopistossa syvällä olevasta rasismista. Erityisen ongelmallista maantieteen laitoksen kontekstissa on se, että Afrikan tähden valinta pukeutumisteemaksi kertoo ymmärryksen ja tiedon puutteesta. Maantieteellä on tieteenalana ollut keskeinen rooli eurooppalaisissa siirtomaapolitiikassa ja fuksiaisten peliteemavalinta toisintaa tätä narratiivia, joka vallitsee edelleen.

Kirjan tekstit purkavat yksinkertaista ja dikotomista kuvaa rasismista, jossa se saatetaan helposti nähdä ”suvaitsevaisten” ja ”suvaitsemattomien” välisenä toimintana, kaupunkien ja maaseutujen välisenä erona tai korkeasti koulutettuja ja matalasti koulutettuja erottavana käyttäytymismallina. Kirjan tekstit kuitenkin sanoittavat suomalaista kontekstia ja osoittavat, että rasismi on rakenteellista, sidoksissa paikkaan ja aikaan, eikä se ole samanlaista kaikille, minkä vuoksi kirja avaa mielestäni onnistuneesti rasismia monisyisenä prosessina.

Artikkelikokoelma on pituudeltaan vain 245 sivua, mikä tarkoittaa, että asiaa on paljon kirjan kokoon nähden. Osan teksteistä olisikin toivonut menevän syvemälle aihepiireihin. Rasismin käsittely monesta eri näkökulmasta saattaa myös olla syy siihen, että eri kirjoittajien tekstit eivät oikein keskustele toistensa kanssa ja

kokonaisuus tuntuu rikkonaiselta. Kirjassa on myös jonkin verran toistoa, sillä samoja käsitteitä määritellään läpi kirjan useaan kertaan. Alkupuolen akateemiset tekstit tuntuvat myös pääosin tutkimusten referoinnilta ja olisi ollut kiinnostavaa, jos tutkijat olisivat tuoneet enemmän omaa ajatteluaan mukaan.

Rasismi, valta ja vastarinta on kokonaisuudessaan tärkeä lisäys suomalaiseen rasismikeskusteluun, mutta loppujen lopuksi tietoa kirjaan tuotetaan varsin perinteisillä menetelmillä, vaikka tiedon tuottamisen dekolonisaatio nostetaan alussa esiin. Lisäksi niin kutsutun kokemusperäisen tiedon tuottaminen on kirjassa jätetty rasismin kohteena oleville eri tavoin rodullistetuille ihmisille, mutta valkoiseksi rodullistettujen näkökulma jää uupumaan. Seuraava askel olisikin pohtia, voiko myös valkoinen ihminen olla *kokemusasiiantuntija*, ja millaisesta positiosta valkoinen ihminen voisi tuottaa kokemuspoijaista tietoa rasismikeskusteluun.

KIRJALLISUUS

De Ruy, M. (2020) *Geography in the Colonial Context*. *Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe*. <<https://eh-nu.fr/en/node/12346>>.

Salami, M. (2020) *Aistien viisaus*. S&S, Helsinki.

Parikka, V. (2021) Klassikkopelistä rävähti rasismikohu Helsingin yliopistolla: Fuksit pukeutuivat Afrikan tähti -hahmoiksi, opiskelijajärjestö pyytää anteeksi - Maantieteen opiskelijat ry pahoittelee tapahtunutta. *Helsingin Sanomat* 18.10.2021. <<https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000008340488.html>>

EFE OGBEIDE
FEMMA Planning

Tarinoiva tietokirja suomalaisista järvistä

LEPPÄRANTA, MATTI; ARVOLA, LAURI & HUTTULA, TIMO (2021). *Suomalainen järvikirja*, 338 s. Minerva Kustannus, Helsinki.

Toukokuussa 2021 ilmestyneen *Suomalaisen järvikirjan* ovat kirjoittaneet kolme suomalaisen järvitutkimuksen konkaria, jo eläköityneet professorit Matti Leppäranta, Lauri Arvola ja Timo Huttula. Kirja käsittelee ytimekkään nimensä mukaisesti suomalaisia järviä ja niihin liittyviä teemoja monipuolisesti sekä ympäristön että ihmistoiminnan näkökulmasta. Kirjaan valitut teemat heijastelevat kirjoittajiensa monipuolista taustaa vesistötutkimuksen parissa: Leppäranta edustaa geofysiikkaa ja erityisesti talviolosuhteiden tutkimusta, Arvola ympäristötutkimusta ja järvien ekologiaa ja Huttula fysikaalista limnologiaa.

Koska järvet ovat olennainen osa Suomen luontoa ja suomalaisten sielunmaisemaa, voisi helposti olettaa, että järvistä on jo kirjoitettu kirjoja riittämiin. *Suomalaisen järvikirjan* kirjoittajat itse kuitenkin kertovat, että jos yksittäisiä järviä esittelevät kuvakirjat jätetään pois laskuista, ei suomenkielisiä yleistajuista tietokirjaa ole

järvistä julkaistu sitten 1950-luvun. Tähän vajeeseen vastajulkaistu järvikirja vastaa erinomaisesti.

Koronapandemian vuoksi suomalaisten kiinnostus kotimaanmatkailuun ja mökkeilyyn on lisääntynyt merkittävästi. Tämä näkyy myös yhä useammalla innostuksena viettää aikaa vesistöjen äärellä, mikä tekee järvikirjasta erittäin ajankohtaisen. Kirjoittajat toivovatkin, että teos palvelisi suurta yleisöä juuri nyt, kun kiinnostus vesistöjä kohtaan on yllättäen kasvanut. Kirja on, ainakin osittain, oppikirjamainen yleisteos, joka ei yritäkään olla puhtaasti tieteellinen julkaisu. Siinä ei esimerkiksi käytetä lainkaan lähdeviittauksia. Kirja voi kuitenkin olla maallikkolukijalle ajoittain haastavaa luettavaa, sillä etenkin järvien fysikaalisia piirteitä kuvaavat luvut viilisevät alan spesifiä sanastoa. Oppikirjamaisia yksinkertaistettuja kaaviokuvia olisi kirjassa voinut hyödyntää enemmän. Kirja kyllä sisältää havainnollistavia diagrammeja, mutta niiden tyyli muistuttaa lähinnä ammattiyleisölle tarkoitettujen raporttien tai tieteellisten postereiden kuvamaailmaa. Ulkoasullisesti kirja asettuu siis jonnekin puhtaasti tieteellisen ja täysin popularisoidun teoksen välimaastoon.

Suomalainen järvikirja ei ole kaiken kattava eepos, joka käsittelee jokaista järviin liittyvää aihetta maantieteellisen kattavasti. Se on ennemminkin kokoelma erilaisia järviin liittyviä aiheita, joita kutakin käsitellään vaihtelevan syvällisesti. Ajattomien yleiskuvausten ohella kirja ottaa ajoittain tiukastikin kantaa ajankohdaisiin järvien hyvinvointia uhkaaviin ihmistoimintamalleihin ja poliittisiin päätöksiin. Näiltä osin kirjoittajien omat näkökannat tulevat esiin varsin voimakkaina, mikä hyvin faktapitoisen tekstin keskellä voi aluksi yllättää lukijan. Vahvat mielipiteet toimivat kuitenkin ajatustenherättelijöinä, jotka haastavat lukijan omaa ajatusmaailmaa tehokkaasti.

Kirjassa on yhteensä kymmenen päälukua. Niistä ensimmäisessä rakennetaan kirjalle pohjaa käymällä läpi muun muassa järvien historiaa ja jääkauden merkitystä järvimaiseman synnystä ja muutoksessa. Saman luvun loppupuoli keskittyy järvien nykypäivän ominaisuuksiin ja luokitteluihin.

Luku 2 kertoo vesistöjen hyötykäytöstä, sisältäen esimerkiksi kalastukseen, energiantuotantoon ja virkistyskäyttöön liittyviä teemoja – sekä historiallisesta että nykypäivän näkökulmasta. Etenkin vesiliikenteestä kertova osio on varsin kattava. Vesiliikenteen turvallisuutta käsittelevässä osiossa kirjoittajat ovat huolissaan vastuullisen, toiset ihmiset ja ympäristön huomioon ottavan veneilykulttuurin heikentymisestä. Historiallisten suuronnettomuuksien lisäksi kirjaan onkin nostettu muutamia viimeaikaisempia veneilyonnettomuuksia ja vaaratilanteita. Toinen kattavammin käsitelty hyötykäyttöteema on luonnollisesti kalastus ja järvien ravinnon tuotanto. Osioon on sisällytetty jopa kalaruokareseptejä ja vinkkejä vuoden kullekin kuukaudelle sopivista kotimaisista ravintokaloista. Ulkomaisen kasvatuskalan suosiota suomalaisessa ruokapätydessä kirjoittajat sen sijaan ihmettelevät ja kritisoivat voimakkaastikin.

Kirjan kolmas luku keskittyy järvien elolliseen luontoon. Kirjoittajat käyvät ensin lyhyesti läpi ravintoverkon ja -pyramidin käsitteet sekä perustuottajien, kuluttajien ja hajottajien roolit. Luvun pääpaino on eri kasvi- ja eliöryhmien esittelyssä. Alaluviissa käsitellään niin yksisoluisia eliöitä ja vesikasveja kuin laaja joukko järvien hyönteislajeja. Lyhyesti oman osionsa saavat myös suomalaisten järvien tärkeimmät kala- ja lintulajit. Järvissä elävien eliöiden ja lajien runsaan määrän vuoksi elollisen luonnon kuvaus jää välttämättä vain tiiviiksi pintakosketukseksi aiheeseen. Näiltä osin kirja ei pyrikään olemaan kaiken kattava oppikirja tai järviluonnon tunnistusopas, vaan ennemminkin lyhyt johdanto järvien elollisen luonnon monimuotoisuuteen. Monet suuren yleisön järviluontoon liittämät tutummat lajit, kuten ahven ja kuikka, ohitetaan kirjassa hyvinkin lyhyellä maininnalla.

Elottoman luonnon ja järvesien fysikaalisten ominaisuuksien käsittelylle sen sijaan on varattu kirjasta useampikin luku. Luvuissa 4–6 käydään läpi vedenkorkeuden vaihteluita, järvesien liikkeitä eli aaltoja ja virtauksia sekä tutustutaan järviin elinympäristöinä.

Seitsemäs luku keskittyy järvien talviolosuhteisiin. Ainakin vielä toistaiseksi Suomen kaikki sisävedet jäätyvät kauttaaltaan talvisin. Jää- ja lumipeitteellä on sekä järvien elinolosuhteille ja fysikaalisille ominaisuuksille että elinkeino- ja virkistyskäytölle valtava merkitys. Oman luvun varaaminen talviolosuhteille on näin ollen varsin perusteltu ratkaisu, vaikka tuottaakin jonkin verran päällekkäisyyttä muiden kirjan lukujen kanssa.

Kirjan viimeisissä luvuissa palataan jälleen takaisin ihmistoimintaan. Luku 8 käsittelee erilaisten ihmistoimintojen järviympäristöille aiheuttamia ekologisia vaikutuksia. Erityisesti huomiota saa teollinen toiminta, jonka sivutuotteena on historian saatossa rehevöitynyt, kemikalisoitunut tai muuten pilaantunut lukuisia suomalaisia järviä. Esiin nostetaan onneksi myös iloisempia kertomuksia, joissa vesien tilaa on aktiivisella vaikuttamisella onnistuttu palauttamaan entiselle tasolle tai vähintään parantamaan pahimmista päivistään. Onnistumistarinat antavat motivaatiota jatkaa työskentelyä vesien suojelemaan eduskunnaksi.

Luku 9 perehtyy järvitutkimuksen historiaan esitellen tutkimustoiminnan alkuaikojia ja vesistöjen tilan seurannan kehittymistä aina nykypäivän menetelmiin saakka. Lisäksi luvussa hypätään hetkeksi pois suomalaisista järvimaisemista osiossa, jossa esitellään suomalaisen vesistöedon käyttöä maailmalla. Suomalaiset vesistötutkijat ovatkin olleet mukana monenlaisissa kansainvälisissä kehitys- ja tutkimushankkeissa aina Etelämannerta myöten. Osio antaa hyvän kuvan suomalaisesta vesistöosaamisesta ja sen kansainvälisestä arvostuksesta.

Historiaosioista kirja siirtyy ikään kuin jatkumona viimeiseen lukuun, jossa kirjoittajat pohtivat Suomen vesistöjen tulevaisuutta. Vesistöjen tila on yleisellä tasolla parempi kuin puoli vuosisataa sitten, mutta monet yksittäiset järvet oireilevat yhä. Kirjoittajien mukaan vesien suojeleminen eteen on tehty vasta helpoin työ, jolla viitataan erityisesti pistekuormituksen hallintaan. Jäljellä on haastava tehtävä estää metsistä, pelloilta, haja-asutusalueilta ja liikenteestä tulevan kuormituksen kulkeutuminen vesistöihin. Haasteet todennäköisesti voimistuvat ilmastonmuutoksen myötä, kun järviympäristöjen vuodenkierrossa ilmenee muutoksia esimerkiksi lyhentyvän talvikauden muodossa. Tämä vaikuttanee järviin päätyviin valuntoihin ja mukana kulkeutuviin ravinnemääriin. Toisaalta pintavesien lämpiäminen voi voimistaa vesikerrosten lämpötilaeroja, mikä saattaa heikentää vesikerrosten sekoittumista ja sitä kautta alusveden happivarastoa. Nämä ja muut moniulotteisin yhteyksin toisiinsa linkittyvät ympäristömuutokset voivat johtaa kohtalokkaisiin seurauksiin sekä yksittäisten lajien että kokonaisten ekosysteemien osalta. Tutkimustoiminta ja vesistöjen tilan seuranta ovat muuttuvassa ilmastossa kriittisen tärkeitä, mutta samaan aikaan sekä ympäristöhallinnon että yliopistojen vesistöihin liittyvän työn resurssit ovat supistettu voimakkaasti. Tämän ristiriidan esiin nostaminen onkin yksi kirjan suurimmista ansioista vesistötutkijan ja tietentekijän näkökulmasta.

Monia kirjan teemoja sivutaan useampaan otteeseen sen eri luvuissa. Esimerkiksi ihmistoimintojen vaikutuksia perkaava luku 8 nostaa käsittelyyn monia vesistöjen hyötykäyttöä kuvaavassa luvussa 2 esitettyjä toimintoja. Koko kirjan tekijälle nämä ajoittaiset päällekkäisyydet voivat tuntua harmillisilta. Toisaalta toisto mahdollistaa sen, että kirjasta on luettavissa irrallisia lukuja, eikä kirjaa tarvitse lukea järjestyksessä kannesta kanteen. Tämä taas mahdollistaa esimerkiksi sen, että korkeakoulujen opetus- ja tenttimateriaaleiksi voi kirjasta poimia tiettyjä kunkin kurssin teemaan sopivia lukuja.

Suomalaista järvikirjaa voi suositella luettavaksi monenlaisille vesistöteemoista innostuneille lukijoille, ja myös niille, joille järvet ovat entuudestaan tuntemontaa aluetta. Sisältöä riittää runsaasti sekä ihmistoiminnasta että luonnon olosuhteista kiinnostuneille. Ajoittain faktoja kuitenkin tykitetään niin tiuhaan tahtiin, että luettelomainen kirjoitustyyli häiritsee jo lukemisen sujuvuuttakin. Toisaalta kirja sisältää myös

luku-urakkaa keventäviä, valikoituja tarinoita ja sattumuksia vuosien varrelta. Esimerkkinä mainittakoon värikkäät sanomalehtilainauksilla elävöitettyt kuvailut historian kohtalokkaimmista kirkkoveneonnettomuuksista. Kirjassa on pyritty hakemaan myös linkityksiä arkielämän ilmiöihin ja listataan konkreettisia vinkkejä siitä, miten lukijat voivat itse osallistua järvitiedon keräämiseen ja jakamiseen. Kirjoittajat lupaavat kansalaisten kirjaamien tietojen auttavan viranomaisia ja tutkijoita kartuttamaan tietojen järvistä. Ehkä kirja pyrkiiikin lisääntyneellä kansalaiskiinnostuksella paikkaamaan edes hieman sitä tutkimusrahoituksen vajetta, mitä vesistöalalla on viime vuosina valitettavasti jouduttu kohtaamaan.

HANNA LUHTALA

*Maantieteen ja geologian laitos,
Turun yliopisto*

Käypä perusteos ympäristökasvattajille

CANTELL, HANNELE; AARNIO-LINNAVUORI, ESSI & TANI, SIRPA (2020). *Ympäristökasvatus – kestävän tulevaisuuden käsikirja*, 267 s. PS-kustannus, Jyväskylä.

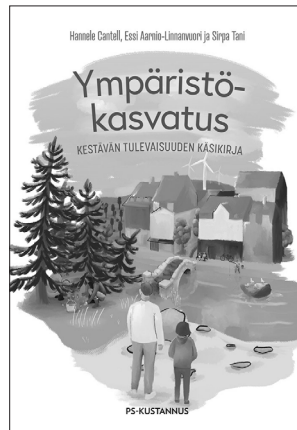
Ympäristökasvatus – kestävän tulevaisuuden käsikirja on tarkoitettu perusteokseksi opettajille, opettajaopiskelijoille ja kasvattajille. Tässä ominaisuudessa se pyrkii keskittymään ympäristökasvatukseen liittyvien peruskäsitteiden avaamiseen. Pääteemana on henkilökohtaisen ympäristösuhteen rakentaminen ympäristöön liittyvien asenteiden ja arvojen perustalle, jättäen ympäristöön liittyvät tiedot ja taidot vähemmälle tarkastelulle. Kirjan takakansi lupaa runsaasti käytännön esimerkkejä laaja-alaisesta kestävästä kehityksestä, globaali- ja ilmastokasvatuksesta näkökulmista, mikä osaltaan viettelee tarttumaan siihen kesähelteisessä riippumatossa.

Kirja antaa lyhyen ja sellaisena erinomaisen yleiskuvan ympäristöherätyksen ja -kasvatuksen historiasta ja nykytilasta, lähtien Täystuho DDT:stä ja päättyen Tbilisin Ympäristökasvatuskonferenssin ja Brundtlandin komission raportin kautta ajankohtaiseen YK:n Agenda 2030:een. Siinä esitetty *Kestävän kehityksen tavoitteet* on moderni kansainvälisesti perusteltu kehys ympäristökasvatukselle ja kestävästä kehityksestä oppimiselle. Tämä 17 tavoitteen kokonaisuus muodostaa moniulotteisen kokonaisuuden, jota voidaan lähestyä monesta eri suunnasta. Kestävän kehityksen määritelmän mukaisesti ulottuu-uuksia ovat ekologinen, taloudellinen ja sosio-kulttuurinen. Kirjassa teemaa lähestyttiin yksilökeskeisen,

luonnontieteellisen, yhteiskuntatieteellisen ja posthumanistisen käsityksen kautta. Kuvattujen ympäristökäsitysten väliset rinnastussuhteet eivät tosin aukea lukijalle kovin helposti. Onko luonnontieteellinen ympäristökäsitys irti elämysmaailmasta ja eikö siinä nähdä ihmistä osana luontoa?

Unesco on verkkosivuillaan määritellyt kestävästä kehityksen tavoitteiden ydinosaamisalueet systeemijatteluun, ennakoitavuuteen, normatiiviseen pätevyys- innovatiivisuuteen, yhteistoimintaan, kriittiseen ajatteluun, itsetuntemukseen ja ongelmanratkaisuun. Näitä ydinosaamisalueita käsitellään vaihtelevasti kirjan eri luvuissa, ehkä innovatiivisuutta lukuun ottamatta. Lukijan kannalta olisi saattanut olla miellyttävämpää järjestää kirjan luvut, tai osa niistä, Unescon määrittelemän ja kansainvälisesti yleisesti käytetyn puitteen mukaisesti. Nyt ainoastaan systeemijattelu esiintyy kirjassa omana lyhyenä lukunaan.

Kirja jäsentää Unescon Tbilisin ympäristökasvatuskonferenssin 1977 tavoitteita täydentäviä kasvatustavoitteita ja sisältöjä kirjoittajien keskeisiksi valitsemien kasvatustavojen avulla. Kasvatustavoitteita tarkoitetaan visuaalisesti esitystä, joka kuvaa eri tavoitteiden, sisältöjen, oppimisympäristöjen ja kontekstien välisiä suhteita. Kirjassa kuvatut mallit on valittu oivallisesti hyviksi esimerkeiksi sekä niiden suorien perusteella että niiden kuvaamien tavoitteiden ja oppimiskäsityksen erilaisuuden vuoksi. Mallien erojen ymmärtämistä olisi voinut vielä selkiyttää yksityiskohtaisten esimerkkien avulla. Toisaalta muun muassa opettajankouluttaja voi laatia tästä hyvän tehtävän opettaja-

tekstien välisiä suhteita. Kirjassa kuvatut mallit on valittu oivallisesti hyviksi esimerkeiksi sekä niiden suorien perusteella että niiden kuvaamien tavoitteiden ja oppimiskäsityksen erilaisuuden vuoksi. Mallien erojen ymmärtämistä olisi voinut vielä selkiyttää yksityiskohtaisten esimerkkien avulla. Toisaalta muun muassa opettajankouluttaja voi laatia tästä hyvän tehtävän opettaja-